

BIBLIOTEKA

804-2
L 14

Teodor Laço

Qyteti i akuzuar

Një det helmi

SSH-2

L 14

Teodor Laço

Qyteti i akuzuar Një det helmi

Drama

Botimet TOENA

Tiranë, 1996

Parafjalë për "Qyteti i akuzuar"

Në fillim të vitit 1982, teatri i Fierit ku punoja prej 7 vjetësh, pas atij "qarkullimi" të detyruar nga Lidhja e Shkrimtarëve, që s'ishte gjë tjetër veçse një formë e lazdruar e dëbimeve, gjendej ngushtë me repertor dhe unë si libretist i tij, diçka duhej të bëja. Deri atëherë i kisha dhënë atij teatri katër pjesë teatrale, po vetëm "Gjëmimi i atij dimri" me regji të Dhimitër Pecanit, kishte patur një sukses të vërtetë, të tjerat kishin folur me gjysmë zëri. Isha krejt i zbrazët dhe mendova se do të ishte më lehtë të dramatizoja ndonjë vepër nga letërsia e Kosovës. Kishin ndodhur demonstratat e përgjakshme dhe kudo kishte një ndjenjë ankthi, kureshtjeje e admirimi për Kosovën, siç nuk besoj të ketë qenë kurrë ndonjëherë.

Lexova "Fëmijët e lumit tim" të Hivzi Sulejmanit, "Toka e Përgjakur" të Nazmi Rrahmanit dhe "Plagët" të Murat Isakut.

Më tërhiqte romani i H. Sulejmanit. Aty shtrohej problemi i demokracisë dhe i dhunës, lindja e një shtrese autokratike në socializëm që tradhton idealet e luftës dhe kundër tyre, një prokuror, i cili nuk e pranon këtë tjetërsim. A. Istrefi dhe A. Gjakova më thanë se romani ka shumë elementë autobiografikë. Por nuk isha i sigurtë në do të "gëlltitej" si dramë. Ndryshe nga romani, veprat skenike kanë rezonanca të çuditshme dhe syri vigjilent për to ishte ku e ku më i mprehtë. Kështu pra, "larg sherrit", kam shënuar në ditarin tim. Zgjodha "Plagët" të M. Isakut, një roman me nota romantike, por me karaktere të skalitura.

Vajta në shtëpinë e pushimit në Vlorë, në fillim të marsit për të qenë i vetëm, por doli se aty më njihnin shumica e pushuesve. Ishte edhe Moisi Zaloshnja si dhe dy a tre "kuadro" afër nivelit të

lartë, që rrinin mjaft fodullë e të pashoqërueshëm me grupin gazmor të të rinjve. Ata më dhanë “lëndë” për një tregim që e botova më vonë me titullin “Ftesë për shah”.

Ndërsa shkruaja dramën sipas “Plagët”, mendja më bridhte në një mënyrë gati obsesive tek një dramë tjetër, e cila po konturohej brenda meje çdo ditë e më shumë. Kjo do të ishte një dramë për Kosovën, pa Kosovën. Përndryshe, nëse do të flisje drejtpërdrejt, s’kishte asnjë shans të vihej në skenë. Fakti dramatik ishte përmendur kalimthi në shtyp. Në Mitrovicë ishte zhdukur pllaka prej bronz, që u vu në hyrje të qytetit me emrin e ri “Titovska Mitrovica”. Forma e dramës, - një hetim . Arrestohet poeti, shoferi, fshatari.

Kjo do të ishte një simbolikë e dyfishtë. E para - si leje kalimi do të ishte çështja nacionale në vendet ku jetojnë kombësi të përziera (të drejtat e tyre për gjuhët, zakonet, ritet, botën shpirtërore në përgjithësi) dhe e dyta si nënshtresë , kundërshtimi i dhunës dhe i diktaturës në përgjithësi që do të pasqyrohej me zhdukjen e bustit të një strategu ushtarak të cilit i atribuohet merita e bashkimit të këtij qyteti me mbretërinë. Natyrisht në subkoshiencën time, pllaka e Mitrovicës s’mund të pluskonte ndryshe, veçse si një bust njeriu, sepse figura zgjon te shpirti i njeriut një protestë shumë herë më të madhe se sa një emër i shkruar mbi bronz.

Kështu zuri të ngjizej “Qyteti i akuzuar”. Duke udhëtuar për në Kaninë, ia tregova subjektin Shefqet Tiganit. Ai është me origjinë kosovare. Mbeti i befasuar. Më tha se kjo është gjetja ime më e mirë dramaturgjike. Një vit më vonë, në mars ’83 gati isha ftohur prej saj me përdhunë. Ia kisha premtuar teatrit të Korçës dhe subjektin ia bëra të njohur me letër njeriut - censor të rrethit që vetëkuptohet, ishte sekretari i propagandës i Komitetit të Partisë, një bashkënxënës imi i vjetër, i cili s’di pse qe ngritur në atë rang. Ishte një njeri me pamje të butë, por që sigurisht i dinte mirë kompetencat e veta. M’u përgjigj se për arsye koniunkturale, këto lloj veprash zor se mund të botohen, ose të vihen në skenë. Ishte si një rrebesh në një ditë vere. Iu riktheva tharmit të komedisë “Shi

në plazh" që gjithashtu më vinte në ngasje. Megjithatë, "Qyteti" s'më linte të qetë. Në mesin e shkurtit '84, në ditarin tim kam shkruar: "Mbarova dramën "Qyteti i akuzuar". Jam i kënaqur nga ajo që kam bërë, ndonëse fati i kësaj pjese është krejt i papërcaktuar. Të parët që e lexuan, miqtë e mi P. Kulla, L. Bungo, R. Pulaha, Xhavit Abazi e Ilir Bezhani, më folën mirë".

Në qershor e kishin lexuar dy-tre trupa. Më të guximshëm u shfaqën durrësakët. Vangjel Heba, mori përsipër të nxirrte "lejen" nga "Olimpi", por përgjigjia erdhi se i plotfuqishmi i marrëdhënieve ndërkombëtare S. Lazri, nuk ishte dakord, gjithë për arsye "koniunkturale". Megjithatë ishte prapë Korça dhe regjisori Dh. Orgocka që e morën përsipër vënien në skenë. Premiera u dha të enjten e parë të nëntorit.

Por sukcesi i vërtetë ishte shfaqja e së dielës, të cilën e ndoqën edhe mjaft kolegë të mi nga Tirana. Kanë qenë disa nga ditët më të ethshme të jetës sime. Në llozhë rrinin autoritetet e rrethit e të Tiranës. Unë e ndiqja shfaqjen nga radha tetë, me time shoqe, djalin e vogël dhe me Xhuvanin e N. Lerën pranë. Ndihesha i dërrmuar, apatik dhe nervoz njëherit, një nga mpleksjet më të pamundura. Në një çast i thashë Nasit: "Mos shkruaj dramë kurrë në s'do të shkatërrosh emocionalisht". Kurse ai, duke parë reagimet e sallës, tha: "Tani do të shkruaj me siguri". Pastaj u mbylla në dhomë dhe lexova deri vonë "Lëkura" të Malapartes.

Në konkursin e atij viti, "Qyteti"- fiton çmimin e parë, por sërish jo pa peripeci. Unë isha kandidat për çmime edhe me komedinë "Shiu..." edhe në përmbledhje tregimesh. Meqë, sipas rregullores së atij viti, s'mund të jepej më shumë se një çmim, m'u ofrua të zgjidhja "Shiu...". Nga miku im V. Koreshi e dija se edhe në dramë "Qyteti..." ishte propozuar për çmim. Ngula këmbë duke hedhur në lojë zarin e fundit: ose "Qyteti", ose mos më jepni asnjë çmim.

Pas kësaj u duk sikur dramës iu hap drita jeshile, mirëpo s'qe e thënë. Një transmetim radiofonik, i dëgjuar s'di se prej kujt, ngriti sërish problemin e koniunkturave me Jugosllavinë. (Dhe thonë pastaj se kemi bërë "diplomaci" të pavarur). Botimi në "N. Frashëri"

u ndërpre, drama e filmuar u mbyll në arkiv. "Mbase vjen ndonjë kohë që kjo dramë na shërben shumë", - më ngushëllonin drejtuesit e atëhershëm të RTV.

Duhej të kalonin disa vjet, të shembej monumenti i E.Hoxhës që drama e filmuar të delte nga arkivi. Nga të gjitha mbresat pas transmetimit, nuk më është shuar biseda me një grua të thjeshtë, shitëse në lagjen tonë: "Kur e shkrojte kaq shpejt ti", - tha ajo. "Jo, është pjesë e vjetër" - i thashë. "Ah, po si është e mundur që e parashikove se monumentin e atij qelbësirës do ta rrëzonin?". E kishte kuptuar alegorinë e dramës sipas mënyrës së saj, por ndoshta zhdukja e bustit të një njeriu që e urrejnë në dramë bënte një farë rezonance me kohën e përmbysjeve të mëdha të vitit 1991.

Më pas drama u shfaq edhe dy- tri herë në TV, u vu në skenë në Maqedoni nga një trupë shqiptare e qytetit të Kërçovës, megjithatë teksti i saj s'është botuar asnjëherë.

Ky është botimi i parë dhe unë i jam mirënjohës botuesit të saj, i cili guxon të botojë letërsi dramatike duke e ditur paraprakisht se këto lloj librash nuk hyjnë te grupi i komercit.

Autori

Tiranë më 14 shkurt 1996

Teodor Laço

QYTETI I AKUZUAR

Dramë

Tiranë 1984 -1991

Personazhet

Poeti

Shoferi i autovinçit

Babai i shoferit

E fejuara e shoferit

Mësuesja

Djali i mësueses

Inxhinieri plak

Nëpunësja

Mekaniku i garazhit

Studenti

Fshatari

Dy të papunë

Kryetari i qytetit

Hetuesi nga kryeqyteti

Kapiteni i policisë

Ndihmësi i kapitenit

Roja e garazhit

Sekretarja

Kronisti i televizionit

Gazetari i gazetës qendrore

Mjeku ligjor i burgut

Kameramani

Policë

Ngjarjet zhvillohen në një vend e kohë të papërcaktuar.

Pjesa e parë

Epilog

Poeti:

Shikues të dashur, ju ndoshta e keni dëgjuar legjendën për një fis njerëzish që adhuronin mjellmën. Këtij zogu të bukur, ata i faleshin e i këndonin këngë, figurën e saj e gdhendnin në gurë e në drurë.

Pastaj erdhi një kohë e egër dhe ata u gjendën të pushtuar prej një fisi barbar. Shërbyesit e kultit të këtij fisi, pasi thyen e dogjën të gjithë veprat e artit me simbolin e mjellmës, shpallën dënimin me vdekje për ata që dhe më tej do t'i thurnin vjersha e do ta qëndisnin nëpër teshat e trupit.

Pas këtij terrori, u duk sikur fisi e harroi mjellmën e tij. Kishte rrjedhur koha dhe këtë harresë barbarët e morën si një shenjë të mirë se po zhdukej vetë fisi, kryeneç e rebel.

Por një ditë, në gjoksin e zbuluar të një fëmije, ata panë figurën e mjellmës, shpuar me gjilpërë. U bënë hetime të hollësishme, dhe befasi u zbulua se prej kohërash që s'mbaheshin mend, banorët e fisit të vogël kishin krijuar një rit tjetër, vizatimin e mjellmës në gjoks.

Legjenda mbi shpendin e qytetit tim fillon kështu:

Na ishte një qytet i largët, që për disa teka të historisë, kishte mbetur brenda një mbretërie të madhe. Me mund e sakrificë, qyteti arriti të ngrinte në hyrje të tij, skulpturën monumentale të një shpendi të bukur që e adhuronin të parët e tij. Ky simbol ishte një nga dëshmitë e kulturës

se tij të lashtë

Një ditë erdhën disa arkitektë nga kryeqyteti i mbretërisë. Ata thanë se monumenti i shpendit ishte aq i dëmtuar e i ronitur nga vjetërsia, sa mund të shembej e të rrežikonte jetën e njerëzve, prandaj duhej hequr që të ribëhej. Mirëpo, për çudi të qytetarëve, të nesërmen në piedestalin bosh të monumentit, u vendos busti i një strategu ushtarak, të cilit historianët zyrtarë i jepnin meritën e bashkimit të qytetit me mbretërinë.

Seç ndodhi më pas me këtë bust, me qytetin, me qytetarët e tij dhe me mua, do ta shohim në këtë pjesë.

Tabloja I

Zyra e kryetarit të qytetit ka një mobilim modern. Nga dritarja përballë duken konturet e qytetit me një arkitekturë tekanjoze. ku përzihet tradita me ndërtimet e larta Në tryezën e punës dy telefona. Sekretarja merret me sistemin e zyrës.

- Kryetari* - (*Hyn me nxitim*). Mos telefonuan nga qendra?
- Sekretarja* - Jo, zoti kryetar. Netët e kryeqytetit janë të lodhshme. Zyrtarëve u del gjumi vonë.
- Kryetari* - Sot ata do të telefonojnë patjetër. Përrurimi i bustit të strategut ishte një ngjarje historike. E patë kronikën në televizion?
- Sekretarja* - E pashë, sigurisht.
- Kryetari* - (*ngacmues*). Si të mos e shikoni, kur kronisti është dashnori. Dashnori apo i fejuari.
- Sekretarja* - (*shmanget*). Zoti kryetar, në dhomën e pritjes janë ata që keni kërkuar.
- Kryetari* - Le të vijmë. (*Sekretarja del dhe hyn e shoqëruar nga gazetari, kapiteni dhe kronisti*). Ejani pëllumba, hyni brenda shërbyes të devotshëm të mbretërisë. (*Hyjnë të hutuar. Kapitenit*). Përrurimi i djeshëm na vajti mirë, s'pati asnjë protestë, asnjë parullë armiqësore. Jeni i kënaqur besoj?
- Kapiteni* - Nuk e fsheh, zoti kryetar. Pas revoltave të vjeshtës, urtësimi

- i djeshëm i qytetarëve ishte një befasi e këndshme.
- Gazetari* - Druri ka dalë nga xheneti. thonë!
- Kapiteni* - Në këtë qytet proverbat marrin kuptime të kundërta. Gjithësesi masat ishin marrë. Kodra që rrethuar nga forcat tona.
- Kryetari* - Për fajt të mirë kamera e tij nuk i pa.
- Kronisti* - (Ndahet nga biseda me sekretaren). Syri profesionist shikon vetëm atë që duhet parë, zoti kryetar.
- Kryetari* - Me ty, më vonë. (*Kapitenit*). Po ato lehje qensh?
- Kapiteni* - Lehje qensh?
- Kryetari* - Në mes të fjalimit tim.
- Kapiteni* - Disa lehje tepër të largëta, ndoshta ...
- Kryetari* - Larg, afër, lehjet e qenve, janë lehje qensh.
- Kapiteni* - Aty është udhëkryq, rrotull ka disa fshatra dhe fshat pa qen...
- Kryetari* - Po pse të lehin pikërisht gjatë fjalimit tim? Nuk të duket se dikush i ndërrente qëllimisht?
- Kapiteni* - Unë zoti kryetar vëzhgoja pjesëmarrësit.
- Kryetari* - Posi, se mos kishte ndonjë turmë të madhe për të vëzhguar. Ky ishte një provokacion. Në ato fshatra të bëhen hetime. Qentë të vriten.
- Kapiteni* - Me ç'pretekst?
- Sekretarja* - Sepse kanë lehur gjatë fjalimit.
- Kryetari* - Ja edhe një idiot tjetër. Me pretekstin e rrezikut të tërbimit. (*kapiteni del*).
- Kronisti* - (*Me kënaqësi*). Besoj se e vutë re, zoti kryetar, në kronikën televizive ato zhurma të huaja ishin mënjauar.
- Kryetari* - Zhurma? Për kë e ke fjalën ti?
- Kronisti* - Për ato angullima apo lehje ç'qenë?
- Kryetari* - E keqja është se në atë kronikë që mënjauar çdo zhurmë.
- Kronisti* - (*I hutuar*) S'ju kuptoj...
- Kryetari* - Ku ishte zhurma e popullit? Entuziazmi, thirrjet, duartrokitjet, breshëritë e duartrokitjeve? Fytyrat e qeshura e të gëzuara? E përqendruat kamerën në fytyrën time sikur të isha Marlon Brandoja!